Het Nestkasten Project in het Gooi

Wat zijn nestkaarten ?

Nestkaarten zijn kaarten waarop alle gegevens over een gevonden nest kunnen worden vastgelegd, net zoals iedere waarneming op een speciale waarnemingskaart kan worden ingevuld. Het is de meest eenvoudige en efficiënste manier om gegevens te verzamelen over het nestelen van vogels van de nestbouw tot het uitvliegen van de jongen.

Er zijn over de gehele wereld zo'n 30 landen waar nestkaarten worden ingevuld en op een centraal punt worden ingezameld, maar over de meeste van deze projecten is weinig bekend (von Haartman, 1974). De bekendste zijn die in Engeland, Finland en in de Verenigde Staten. In Engeland, waar men reeds in 1939 met nestkaarten begon te werken, waren tot en met 1970 bijna 311,600 ingevulde kaarten en de laatste jaren komen er zo'n 20.000 kaarten per jaar bij (BTO news 49-1972-: 6 - 7). In 1973 waren er in Finland 60.000 nestkaarten ingevuld betreffende 211 soorten en de jaarlijkse groei bedraagt 6.000 (von Haartman, 1974). In Nederland bestaat momenteel nog geen "nestkaartencentrale" en het ziet er niet naar uit dat die binnenkort zal komen.

Het nestkastenonderzoek in het Gooi

Sinds 1964 wordt het nestkastenwerk in het Gooi gecoördineerd, eerst door Jan van der Geld (Gooisch Nestkast Onderzoek), later overgenomen door de subgroep Nestkasten van de Vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken. Sinds 1966 is het totale nestkastenbestand, dat jaarlijks wordt gekontroleerd, geleidelijk aan gegroeid van 398 (verdeeld over 9 gebieden) tot 1588 (35 gebieden) in 1971 (Van der Geld 1967 en Moolenbeek 1973). Een van de belangrijkste activiteiten van deze groep is de samenstelling van een jaarverslag dat een beeld geeft van de aantallen gekontroleerde nestkasten, de bezetting, aantal gelegde eieren enzovoorts.

Doordat wij ieder jaar te maken hebben met een zeer grote hoeveelheid van gegevens, die bovendien zeer in kwaliteit verschillen (de één kontroleert de nestkasten intensiever en nauwkeuriger dan de ander), is de samenstelling van dit verslag moeilijk en tijdrovend. Daar komt nog bij dat het verkrijgen van de gegevens van de kontroleurs ook niet altijd even vlot verloopt. De oude manier van gegevens opslaan en van jaarverslagen maken is bovendien weinig bevredigend, omdat verdere studie erg moeilijk, zo niet onmogelijk is. Om deze problemen het hoofd te bieden zijn enkele jaren geleden in de Vogelwerkgroep de nestkaarten geïntroduceerd. Hierop kunnen alle door de kontroleurs tijdens het broedseizoen verzamelde gegevens worden ingevuld, hoewel twee soorten werden uitgesloten. Namelijk de Kool- en de Pimpelmees, waarvoor geen kaarten hoefden te worden ingevuld, omdat van deze soorten al veel bekend is en omdat jaarlijks in andere delen van ons land veel gegevens over deze soorten worden verzameld op een veel intensievere wijze dan in het Gooi mogelijk is. Bovendien hebben beide soorten de gewoonte nogal vast te broeden, zodat de legselgrootte vaak niet bekend is, terwijl ook het (grote) aantal jongen soms moeilijk is vast te stellen.

In de afgelopen jaren moesten de kontroleurs naast de nestkaarten ook nog een invulformulier inleveren. Dit formulier is echter nogal moeilijk in te vullen, omdat van lang niet alle broedsels alle gegevens over eerste eidatum, legselgrootte enz. bekend zijn. Binnenkort zal een nieuw formulier worden ontworpen dat in combinatie met de nestkaarten zowel voor de nestkastkontroleurs als voor de samensteller(s) van het jaarverslag eenvoudiger zal zijn.

Waarom nestkaarten ?

Zoals al gezegd, kunnen op nestkaarten alle bekende gegevens betreffende een bepaald broedgeval worden vastgelegd. Het gaat daarbij om de origenele waarnemingsgegevens, die op de rechterzijde van de nestkaart kunnen worden ingevuld, zie Figuur 2.

Nestkaarten van een bepaalde soort geven een totaalbeeld van de broedcyclus, tenminste als genoeg kaarten beschikbaar zijn (enkele honderden minimaal). Hoe groter het aantal kaarten, des te meer mogelijkheden voor onderzoek er zijn. Kaarten van de algemene soorten zijn vooral waardevol, omdat het grote aantal gegevens studie mogelijk maakt van de relatie tussen legselgrootte, legdata en broedsucces en hoe deze grootheden varieren onder verschillende weersomstandigheden, in verschillende jaren en in verschillende gebieden. Zo worden in Engeland van een aantal algemene soorten (o.a. Torenvalk, Bontbekplevier, Bosuil, Pimpelmees, Fitis, Gele Kwikstaart en Groenling) ieder jaar aan de hand van de ingekomen nestkaarten de productiviteit "gemeten" om eventuele veranderingen in het broedsucces door weersomstandigheden, of menselijke ingrepen in het milieu (bespuitingen !) te kunnen opsporen. Het gaat er hierbij dus om "een vinger aan de pols te houden".

In eerste instantie kunnen uit de nestkaarten de volgende gegevens omtrent de broedbiologie worden afgeleid:

1. Broedseizoen: In welke periode van het jaar valt de broedtijd van een zekere soort?
2. Legselgrootte
3. Uitkomstsucces: d.i. het gedeelte van de eieren waaruit jongen worden geboren;
4. Gezinsgrootte : d.i. het aantal jongen dat vliegvlug wordt;
5. Nestsucces : hoeveel broedsels mislukken en wat zijn de oorzaken?
6. Broedduur en "nestduur" van de jongen: hoewel deze gegevens het best door een specialistisch onderzoek kunnen worden verkregen, geeft een klein gedeelte van de kaarten hierover ook informatie.

De nestkaarten geven verder informatie over biotoopkeuze en nestplaatskeuze. De biotoopkeuze is voor de meeste nestkastbewoners wel zo ongeveer bekend (Boomklevers broeden veelal in hoogopgaande bossen, vaak met beuken als belangrijkste boomsoort, we vinden ze niet in een moerasbos), maar welke eisen iedere soort aan zijn biotoop stelt is nauwelijks bekend. Vooral voor de bedreigde soorten zijn deze gegevens erg belangrijk om beschermingsmaatregelen te kunnen nemen om hun toekomst veilig te stellen. Onder de nestplaatskeuze verstaan wij bij nestkasten het type nestkast en de hoogte waarop de nestkast is opgehangen. Met behulp van nestkaarten kunnen wij dus uitzoeken welke eisen een bepaalde soort aan nestkasten stelt, wil hij erin gaan broeden. Zo heb ik de indruk dat Gekraagde Roodstaarten nestkasten preferen die niet te donker zijn, dus ondiepe kasten met een groot vlieggat. Het wordt bij het vergelijken van de resultaten in verschillende nestkastgebieden al gauw duidelijk dat veel verschillende typen kasten met liefst ook veel selectieve kasten, de diversiteit in de neskastbewoners ten gunste komt. We moeten echter niet vergeten dat het bos zelf (vegetatie, hoogte, aanwezigheid ondergroei) ook voor een belangrijk deel bepaald, welke soorten de kasten kunnen bevolken.

Nestkaarten worden in Engeland ook nog gebruikt om een globale indruk te krijgen van de verspreiding van de soort over het land (het Atlasprojekt geeft in veel gevallen echter betere informatie) en om populatieschommelingen te registreren. De sterke achteruitgang van de Grasmus bleek niet alleen uit het feit dat er minder geteld werden tijdens de inventarisaties en minder geringd werden, maar ook uit een daling ingekomen nestkaarten. Uit de nestkaarten van de VWG het Gooi komt ook duidelijk de achteruitgang van de Gekraagde Roodstaart (althans in nestkasten) naar voren: bijna $\frac{1}{4}$ van het archief (naar schatting 2500 à 3000 kaarten) heeft betrekking op deze soort, maar dit betreft vrijwel alle kaarten van vóór 1970.

Het aantal kaarten in dus de laatste jaren afgenomen, hoewel het aantal kasten is toegenomen; hieruit blijkt dat de soort in aantal achteruit is gegaan een tendens die ook in andere gebieden is gebleken.

Uit bovenstaand overzicht mogen blijken dat nestkaarten het basismateriaal vormen voor onderzoek dat onze kennis over de soorten in kwestie kan verruimen.

Wanneer een nestkaart in te vullen ?

Nestkaarten van de VWG het Gooi zijn in eerste instantie bedoeld voor nestkastbewonende soorten, maar dit neem niet weg dat kaarten betreffende alle andere soorten zeer welkom zijn. Zo zijn er in het archief al een heel stel kaarten van Fuut, Meerkoet en Waterhoen, die op korte termijn misschien bewerkt kunnen worden. Omdat van de meeste van deze soorten nog maar enkele kaarten zijn en de jaarlijkse aanwas gering is, zal uitwerking nog wel lang op zich laten wachten. De gegevens liggen echter vast en misschien kunnen zij worden bewerkt met gegevens uit andere delen van ons land.

Nestkaarten kunnen worden ingevuld voor ieder nest waarin tenminste één keer het aantal eieren of jongen precies is geteld. Van nesten waarvan de inhoud niet kan worden vastgesteld of waarin geen eieren zijn gelegd moet geen kaart van worden ingevuld. Ook van nesten waarvan de soort onbekend is of onzeker is (bv. Glanskop/Matkop) heeft het geen zin om een nestkaart in te vullen. Zie ook Appendix!!!

Enige algemene aanwijzingen bij het invullen van de kaarten

Wat aanwijzingen in telegramstijl: Het invullen van de nestkaarten kan het best geschieden in het broedseizoen "na iedere kontrole-ronde", dit voorkomt fouten en men herinnert zich details die vergeten is op te schrijven. Per broedgeval steeds één kaart invullen, dus vervolg-legsels, 2e en 3e broedsels ieder op aparte kaarten om een idee te krijgen van de tijd die aan nestbouw wordt besteed is het zinvol ook de laatste kontrole—voordat het broedsel begon- te vermelden toen de nestkast nog leeg was. In het algemeen geldt de regel hoe uitgebreider de nestkaart wordt ingevuld (biotoop, nestplaats en alle kontrole-gegevens!) des te waardevoller de kaart is.

De nestkaarten zijn afgebeeld in figuur 1 en 2. Figuur 1 laat een ingevulde kaart zien van het oude type en Figuur 2 een kaart van de nieuwe oplaag.

De dikomlijnde gedeeltes van de kaart behoeven niet door de kontroleur te worden ingevuld:het gedeelte rechtsboven (gemeente en coördinaten)mag wel worden ingevuld, het andere zwart omlijnde gedeelte gelieve men niet in te vullen; dit gedeelte is namelijk bestemd voor degeen die de nestkaarten uitwerkt.

Meer gedetailleerde en verdere aanwijzingen voor het invullen van de kaarten(en het kontroleren van nestkasten) zullen verwerkt worden in een handleiding:" Het Nestkaartenproject: Waarom nestkaarten en hoe ze in te vullen?" Deze handleiding is bedoeld als een poging tot het gelijktrekken van de methodieken iets wat bij de uitwerking van groot belang is.

In het algemeen geldt de regel: beter te veel informatie vermeld op een nestkaart dan te weinig.

Heeft U nog vragen dan kunt U zich altijd wenden tot de Subgroep nestkasten (de heren Seyffert en deSoete) of tot ondergetekende tot welke personen U zich ook kunt wenden voor de bovengenoemde handleiding. De nestkastcontroleurs ontvangen automatisch een exemplaar.

E.R. Osieck

Appendix: In de voorafgaande jaren was de regel dat voor Kool- en Pimpelmees geen nestkaart behoefde te worden ingevuld. Met ingang van 't broedseizoen '75 wordt alleen de Koolmees nog uitgezonderd bij het invullen van nestkaarten. Iedereen wordt dus verzocht ook de Pimpelmees op de nestkaarten in te vullen! De Koolmees blijft uitgezonderd omdat dit veel energie en kosten bespaard, terwijl waarschijnlijk vrijwel niets nieuws aan het licht zou komen.

Soort BOOMKLEVER | Waarnemer Q.L. JANSSEN (EO) | 1974 | Nr.

Plaats BIKBERGEN | gemeente | coördinaten . . . N . . . E

hoogte nest 350 cm | hoogte veg. 2000 cm | kastnr. 23

biotoop BEUKENLAAN IN GEMENGD BOS (O.A. GROVE DEN, EIK)

gebruik evt. achterzijde

nest(kast)type MEZENKAST ø 36 mm NEST VAN DENNESCHIJFERS

EED	LED
. .	.

EJU	LJU	BP	A
. .	.		

EJUV	LJUV	BD	NDJ
. .	.	.	.

EI	JU	JUV	NU	misl.
.	.	.	.	.

datum	tijd	ei	jo	opmerkingen
23/4				nest
27/4		5		bedekt met materiaal
3/5		7		
14/5			6	met uitgekomen
23/5			5	GERINGD: B2g8.644-49 10-11da (WINKEL)
6/6		1		uitgevlogen, 1 jong dood
				B2g8.645

biotoop	nestp
. .	.

Nestkaart Vogelwerkgroep Het Gooi
gebruik per broedgeval één kaart.

Figuur 1.

Soort . | Waarnemer | 19

Plaats | gemeente | . N . E

hoogte nest cm | hoogte veg. cm | kastnr.

biotoop

nest(kast)type

EED	LED
. .	.

EJU	LJU	BP	OFF.
. .	.		

EJUV	LJUV	BD	NDJ
. .	.	.	.

EI	JU	JUV	NU	succes
.	.	.	.	.

datum	tijd	ei	jo	opmerkingen

biotoop	nestp.	♀
. .	.	

Figuur 2.

(gaarne op ware grootte in Karhaan)